

РЕЦЕНЗИЯ

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Рецензент: проф. д.н Божидар Виолинов Божинов

Автор на дисертационния труд: Таня Стайкова Йорданова, кандидатстваща за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ по професионално направление 3.8 „Икономика“, научна специалност „Парично обръщение, кредит и застраховка“ (Финанси)

Тема на дисертационния труд: „Моделиране поведението на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране“

Рецензията е изготвена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България – ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав в Стопанска академия „Д.А. Ценов“, Свищов. Рецензията е изготвена на основание Заповед № 356/02.06.2020 г. за утвърждаване на състава на научното жури по откритата процедура по публична защита на дисертационен труд на тема „Моделиране поведението на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране“, разработен от Таня Стайкова Йорданова, за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.8. Икономика, по научна специалност 05.02.05. „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ (Финанси).

Нормативните изисквания за дисертационния труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ са налични в чл. 27 на Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България и чл. 68 на Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д.А.Ценов“, според които:

(1) Дисертационният труд трябва да съдържа научни или научноприложни резултати, които представляват оригинален принос в науката. Дисертационният труд трябва да показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания.

(2) Дисертационният труд трябва да бъде представен във вид и обем, съответстващи на специфичните изисквания на първичното звено. Дисертационният труд трябва да съдържа: заглавна страница; съдържание, увод; изложение; заключение - резюме на получените резултати с декларация за оригиналност; библиография.

Чл. 72, т. 4 на Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д.А.Ценов“ предполага и изискването за покриване на минималните национални изисквания за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

Изходен пункт за рецензията са:

1. Дисертационен труд „Моделиране поведението на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране“ в обем от 168 страници. Към дисертацията са приложени и приложения. Приемам общия обем от 186 страници като достатъчен за изясняване на авторската теза.

2. Списък с публикациите на кандидата по темата, включващ следните публикации:

1. Yordanova, T. **Risk in Personal Finance** // Economics and management: PhD students' start-up scientific research (Икономика и управление: докторантски пилотни научни изследвания) Фабер, Велико Търново, 2019
2. Йорданова, Т. **Поведение на домакинствата в България при вземане на решения за спестяване и инвестиране** // Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, СА „Д. А. Ценов“, книга 15, Свищов, 2019 г.
3. Йорданова, Т. **Особености на персоналния финансов мениджмънт** // Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, СА „Д. А. Ценов“, книга 13, Свищов, 2017 г., ISSN:1313-6542.
4. Йорданова, Т. **Влияние на инфлацията върху финансовото поведение на домакинствата** // Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“, СА „Д. А. Ценов“, книга 14, Свищов, 2018 г., ISSN:1313-6542.
5. Йорданова, Т. **Влияние налоговой политики на принятие решения домашними хозяйствами о выборе между трудовой занятостью и отдыхом** // IV Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Фінансово-кредитна система: проблеми та інновації» м. Одеса, 11 - 12 квітня 2019 року
6. Йорданова, Т. **Факторы, влияющие на сбережения и инвестиционные персональные решения** // III Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Актуальні питання функціонування фінансового ринку в умовах кризових явищ світової економіки» м. Одеса, 26 – 27 квітня 2018 року

3. Списък е приноси, включващ 4 дефинирани приноса, а именно:

Първо. Въз основа на задълбочен анализ на концепциите на финансовото поведение на домакинствата авторът надгражда съществуващите, като формулира собствена дефиниция за финансово поведение на домакинствата. Като следствие теоретично изследва същността на финансовото поведение на домакинствата от позицията на финансовия мениджмънт, откроява значимите проблеми при моделирането му и аргументира необходимостта от адекватен инструментариум, приложим при вземане на решения за спестяване и инвестиране.

Второ. Прилагайки интердисциплинарен подход в научното изследване, авторът предлага систематизация на детерминанти, относими към финансовото поведение на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране, и разработва матрица на поведението на домакинствата, прилагайки факторен подход с акцент върху релацията с определени външни и вътрешни факторни компоненти.

Трето. С оглед изведените научни резултати, сред основните детерминанти, относими към финансовото поведение на домакинствата, авторът откроява риска, изследва го и формулира собствена дефиниция за приложимостта му към изследваната проблематика. Като следствие разработва концептуална рамка на риска във финансовата дейност на домакинствата и предлага авторов методологичен модел за изследване на рисковия им профил при вземане на решения за спестяване и инвестиране.

Четвърто. Чрез емпирично изследване на финансовото поведение на българските домакинства е апробиран предложеният авторов методологичен модел за определяне на рисковия им профил при вземане на решения за спестяване и инвестиране. В резултат е рамкирана степента на въздействие на риска, изведен е авторов коефициент, отразяващ промяната в отношението към риска при реализиране на инвестиционни намерения, и е

предложен алгоритъм на решения за избор на стратегии и инструменти за ефективно управление на финансовата дейност на домакинствата.

4. Автореферат в обем 34 стр.

5. Справка за изпълнение на минималните национални изисквания и публикации по дисертационния труд, с посочени 6 публикации, позволяващи набирането на 65 точки по националните изисквания.

6. Списък на участията на докторанта в научни форуми, с посочени участия в 6 научни форума, а именно:

Участие в Докторантската научна сесия 2017 г., проведена в гр. Свищов

Участие в Докторантската научна сесия 2018 г., проведена в гр. Свищов

Участие в Докторантската научна сесия 2019 г., проведена в гр. Свищов

Участие в III Міжнародна науково-практична Інтернет - конференція м. Одеса, 2018

Участие в IV Міжнародна науково-практична Інтернет - конференція м. Одеса, 2019

Участие в научен форум по проект BG05M2OP001-2.009-0026-C01 „Развитие капацитета на студентите, докторантите, постдокторантите и младите учени от Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – гр. Свищов

В изпълнение на задълженията ми като рецензент представям следните констатации и заключения:

I. Общо представяне на дисертационния труд:

Заглавието на дисертацията „Моделиране поведението на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране“ отговаря напълно на съдържанието. Обемът от 186 страници считам, че е достатъчен за изясняване на авторската теза. Предметът на изследване, формулиран на стр. 6, е поведението на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране.

В структурно отношение дисертацията е изградена стройно и логично – три глави, въведение и заключение, и допълнителни приложения. Според мен структурата на дисертацията, балансът между частите, и най-вече тяхното съдържание ни представят докторантката като изключително съвестен изследовател.

Първа глава е озаглавена „ТЕОРЕТИЧНИ АСПЕКТИ НА ФИНАНСОВОТО ПОВЕДЕНИЕ НА ДОМАКИНСТВАТА“ и в нея са представени различните теории и е направен анализ на възгледите за домакинствата. Акцентирано в върху еволюционното развитие на концепциите за финансовото поведение на домакинствата, поведението на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране и необходимостта от моделиране поведението на домакинствата в ролята им на икономически агенти

Втора глава - „МЕТОДОЛОГИЧНИ РЕШЕНИЯ ПРИ МОДЕЛИРАНЕ ПОВЕДЕНИЕТО НА ДОМАКИНСТВАТА“ акцентира върху детерминантите на поведението на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране и концептуалната рамка на риска във финансовата дейност на домакинствата. Представен е и методологичен модел за изследване на рисковия профил на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране.

Третата глава „ПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ ПРИ ИЗСЛЕДВАНЕ ПОВЕДЕНИЕТО НА ДОМАКИНСТВАТА В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПЕРИОДА ЮЛИ – АВГУСТ 2019 Г. ПРИ ВЗЕМАНЕ НА РЕШЕНИЯ ЗА СПЕСТЯВАНЕ И ИНВЕСТИРАНЕ“ в резултат от проведено анкетно проучване, е изследвано финансовото поведение на домакинствата, при което са установени тенденции и зависимости при управление на богатството на различните типове домакинства, апробиран е предложението от автора методологичен модел и са представени оптимизационни решения за ефективно управление на финансовата им дейност.

Приемам структурата (и съответстващата ѝ логика на изследване) за напълно сполучлива и достатъчно балансирана, а поднесените оценки и изводи - точни и коректно (личностни) формулирани.

Използваната литература за написването на дисертацията включва 117 литературни, информационни и интернет източника, от които 72 на български език, 12 на руски език, 27 на английски език и 6 интернет източника. По моя преценка, използваните източници са коректно ползвани в дисертацията.

Изследването включва и 1 приложение – анкетна карта, използвана за събиране на аналитичните данни за трета глава.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд.

Темата на изследването е дисертабилна, актуална и значима от теоретична и практическа гледна точка. За актуалността на тематиката авторката дава убедителни доказателства на с. 3-5, 8, което ми позволява да потвърдя, че темата е оригинална и актуална.

Обект на изследване на дисертационния труд са домакинствата в България..

Предметът на изследване, формулиран на стр. 6, е поведението на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране.

Основната изследователска теза е, поведението на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране подлежи на моделиране, в т.ч. и по отношение на риск мениджмънта, чрез прилагане на интердисциплинарен подход. (с. 6).

Целта на изследването е: се изследва финансовото поведение на домакинствата в теоретичен, методологичен и емпиричен аспекти, в т.ч. тяхното отношение към риска, при вземане на решения за спестяване и инвестиране. Като вторична цел се оформя: (1) разработване на методологичен модел за определяне на рисковия профил на домакинствата; и (2) въвеждане на индекс, измерващ промяната в отношението към риска при вземане на инвестиционни решения (с. 6). Правилно са разписани и съответстващите основни изследователски задачи (с. 6-7). Намирам и целта, и основните задачи, за правилно формулирани и предоставящи достатъчно възможности за изводи и препоръки.

Изследователските търсения в дисертационния труд в тяхната теоретична и емпирична част са ограничени от авторката до: (1) Анализ на финансовото поведение на домакинствата; (2) Използваната методологична рамка за определяне на рисковия профил при вземане на решения за спестяване и инвестиране се свежда до използването на ситуационен, количествен и качествен инструментариум. Извън обхватът на дисертацията остава анализ на поведението при вземане на решения за спестяване и инвестиране в самите домакинства, което се базира на доброволни преразпределителни процеси.

В дисертацията са използвани финансов, статистически, сравнителен, ситуационен анализ, методи на дедукцията и индукцията, графичен и психологически методи.

Общото ми мнение относно дисертационния труд на докторант Йорданова е, че авторката ясно и точно е дефинирал своите виждания и идеи и в рамките на дисертацията е успяла да аргументира и защити своите виждания. Направено е разграничение на достиженията на научната мисъл до този момент и авторския принос по изследваната проблематика.

Представената дисертация е в обем 186 страници, от които 163 страници основен текст, структурирани в три взаимно свързани и надграждащи се глави. Считаю, че обемът на изследването е достатъчен докторантката да развие и защити своето виждане по изследваната проблематика.

В подкрепа на изложението в дисертацията са оформени 26 таблици и 23 фигури, които са с достатъчна висока степен на информативност и са пряко свързани с излаганата теза и виждания на докторантката.

Дисертационният труд е написан на разбираем език с коректно ползване на специализираната научна терминология по проблематиката. Не се забелязва наличие на значителни отклонения от тезите в изложението, повторения на виждания и пасажии, както и наличие на логически противоречия и съразмерност на частите. Изчисленията в дисертацията се базират на утвърдени математически и статистически подходи и модели, които коректно и уместно са приложени към анализирания данни.

Считам, че авторката се е придържала към правилата за научна етика при създаването на научни изследвания, като коректно е цитирал използваните литературни източници съгласно възприетия в Стопанска академия АРА стил.

По отношение на обема и съдържанието на автореферата, считам, че той е в достатъчен обем и коректно, пълно и точно отразява в резюме съдържанието и достиженията в дисертационното изследване на автора.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Представената за рецензиране дисертация представлява завършен научен труд по темата „Моделиране поведението на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране“. В рамките на проведеното изследване, авторът достига до заключение и надграждания, обособени в рамките на 4 приноса, посочени в приложения автореферат.

Сред авторските достижения можем да открием:

- Дефинираните значимите проблеми при моделирането на финансовото поведение на домакинствата от позицията на финансовия мениджмънт и представените аргументи за необходимостта от адекватен инструментариум, приложим при вземане на решения за спестяване и инвестиране.
- Систематизацията на детерминантите, относими към финансовото поведение на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране, и разработената матрица на поведението на домакинствата.
- Представената авторова визия за концептуална рамка на риска във финансовата дейност на домакинствата и предложението методологичен модел за изследване на рисковия им профил при вземане на решения за спестяване и инвестиране.
- Проведеното емпирично изследване на финансовото поведение на българските домакинства и апробирания авторов методологичен модел за определяне на рисковия им профил при вземане на решения за спестяване и инвестиране, довел до дефинирането на авторов коефициент, отразяващ промяната в отношението към риска при реализиране на инвестиционни намерения
- Предложеният алгоритъм на решения за избор на стратегии и инструменти за ефективно управление на финансовата дейност на домакинствата.

Лично на мен не ми е известно дали предложените от автора идеи и резултати са намерили отзвук и признание в специализираната научна литература

IV. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд.

В науката никога не съществува изследване, за което да можем да кажем че е окончателно завършено и няма потенциал за бъдещо развитие и усъвършенстване. Същото се отнася и за дисертационния труд на докторант Йорданова.

Въпреки, че разработката има своите неоспорими достойнства, считам че определено би спечелила от отстраняването на някои слабости. В тази връзка бих отправил критична бележка с характер на препоръки.

1. Да се анализира по-задълбочено влиянието на външните фактори (както в теоретичната, така и в емпиричната част), на основата на което да се изясни в дълбочина значението на компонент „Доходи“ при определяне на въздействието на конюктурата върху рисковия профил на домакинствата. Това би могло да се открие като приносен момент.

2. На отделни места в изложението се допуска превес на описателния над изследователския характер.

Посочените слабости са отстраними, затова отправените препоръки по същество не подценяват значимостта на дисертационния труд, нито поставят под съмнение бъдещите перспективи на неговото развитие.

Бих помолил докторанта да вземе отношение по следните въпроси в хода на защитата:

1. Кои са базисните фактори, свързани с банковия сектор в България, влияещи върху поведението на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране?

2. Достатъчно прецизна ли е разработената авторова методологията и има ли място за усъвършенстване?

V. Обобщено заключение и становище.

Общото ми становище е: авторката е разработила дисертация, която има ясно формулиран проблем, цел и задачи, предполагащи научно изследване; дисертацията е доказателство, че Таня Йорданова познава научната литература и научните постижения в тази научна област, открила е значими проблеми, систематизирала е изследваната проблематика, правилно е интерпретирала резултатите от научното изследване, оформила ги е и ги е представила разбираемо и логично. Дисертационният труд съдържа научни или научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и показва, че кандидатката притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания.

Това е основание да дам своята подкрепа чрез **положителна оценка** на дисертационния труд на Таня Йорданова, и да **препоръчам** на членовете на научното жури по процедура по публична защита на дисертационен труд на тема „Моделиране поведението на домакинствата при вземане на решения за спестяване и инвестиране“, да присъдят на докторант Таня Стайкова Йорданова образователната и научна степен „доктор “ в професионално направление 3.8. Икономика, по научна специалност 05.02.05. „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ (Финанси).

Дата: 08.06.2020

Рецензент:

(проф. д.н. Б. Божинов)